

Живка Колева-ЗЛАТЕВА

КЪМ ЕТИМОЛОГИЯТА НА ГР. *κόκκαλο(v)*, БЪЛГ. *КОКАЛ*

Като соматично название гр. *κόκκαλο(v)* е ново. В старогръцки е регистрирана формата за мъжки род *κόκκαλος* със значения 'семка на шишарка' и 'шишарка' (цит. по Frisk 1960–1972, I: 895). Боазак, Фриск и Шантрэн я смятат за производна от стгр. *κόκκος* 'зърно, семе (от нар, мак, бор, боб, житен клас, плевел в жито (къклица?); мярка за означаване на малко количество; плод на дъба *Quercus coccifera*, използван за добиване на червена боя; дъб *Quercus coccifera*; хапче; testicles; pudenda muliebria' (вж. значенията в Liddell—Scott), чиято етимология посочват като неясна (Voisacq 1916: 482; Frisk 1960–1972, I: 895; Chantraine 1968–1980: I: 553). Според Шантрэн лексемата *κόκκαλος* съдържа наставка с разговорен характер, а Боазак и Фриск не обясняват нейната словообразователната структура. Като соматично название тя се смята за заета в български, арумънски, сръбски и албански говори: арум. *susală*, алб. *kōkál*, сръб. *кокало* 'голям кокал' (БЕР, II: 532). Семантичният развой от 'зърно, семе' (или 'шишарка') до 'кокал' етимологичните речници също не уточняват. Ако има безспорни факти, свидетелстващи за връзка между такъв тип значения, като например бълг. *кост* и *костилка*, стгр. *ὀστέον* 'кост; костилка', то те поскоро свидетелстват за обратния семантичен развой: 'кост' → 'костилка'. Следователно от уточняване се нуждае както произходът на стгр. *κόκκος*, *κόκκαλος*, така и семантичният развой от 'зърно, семе' до 'кост' на лексемата *κόκκαλος* (*κόκκαλο(v)*). (Както отбелязва Бешевлиев, промяната на рода на лексемата може да се дължи на семантични причини, на аналогия с *ὀστέον* (Бешевлиев 1939: 231).

Всъщност в етимологични изследвания не върху гръцкия език е изказвана хипотеза за произхода на стгр. *κόκκος* от детска дума подобно на бълг. *коко* 'яйце, орех, ябълка, бонбон и др.', *бобо* 'боб, бон-

бон', рус. *коко* 'яйце, лакомство, играчка', чеш., пол. *коко* 'яйце', итал. *сосо* 'кокосов орех; яйце', осет. *gaga* 'зърно, лакомство', перс. *gaga* 'лакомство', груз. *k'ak'a* 'testiculum', арм. *k'ak'au* 'плодове' (Абаев 1958, I: 50; Фасмер 1986—1987, II: 281; БЕР, II: 535).

Трудно е да се каже дали стгр. *кóккoс* е възникнала като детска дума, защото не е регистрирана като такава, а и значенията ѝ не са типични за детска дума (макар че те все пак могат да се дължат и на продължителен семантичен развой). Очевидно е обаче това, че стгр. *кóккoс*, както и останалите названия са образувани чрез редупликация, *редупликация не на корени, а на звукови комплекси, които сами по себе си в момента на създаване на названията не са изразявали никакво значение*. Ако се отнасяше за редупликация на корени, то в сила би бил отбелязаният от Лейкоф и Джонсън принцип: „Повечето форма означава повече съдържание“ (Lakoff, Johnson: 1980: 127—128).

В дадените примери редупликацията се явява като примитивен словообразователен начин. Именно поради примитивността ѝ тя е свойствена на най-ранната детска реч, а също и на *фонетично мотивираните названия*, т. е. на названията, мотивирани чрез най-примитивния тип мотивираност. И ако редупликацията е очевидна за звукоподражателните от тях, както е очевиден и техният звукоподражателен произход, то това не е така за образоподражателните. Рядко в етимологичния анализ като образоподражателни се определят названия, в които могат да бъдат открити редуплицирани звукови комплекси. Това се дължи главно на следните причини:

1. В своята еволюция образоподражателните (както и всички други названия с осъзнаван мотивиращ признак) по принцип се стремят да се освободят от изначалната си мотивираност и да се превърнат в обикновени конвенционални названия. В такива думи „силното и ясно лексикално значение прави ненужно о с ъ з н а т а т о търсенето на символиката на звученето и тя придобива латентен характер, скривайки се от вниманието не само на носителите на езика, но и на изследователите“ (Журавлев 1974: 142).

2. Поради примарната връзка между означаемо и означаващо, а също и поради първоначалния им експресивен характер, образоподражателните названия не се подчиняват на фонетичните закони. Освен това с цел облекчаване на говорния апарат в тези названия често се извършват нерегулярни фонетични промени, които могат да доведат до своеобразно *замаскиране на редупликацията* на звуковия комплекс. Мейе например отбелязва замяната на *r или *l с *n или *i в названия с редупликация (Мейе 1938: 197).

3. Възможна е формалната им вариативност още на древна основа (редуване на звучни с беззвучни, преградни с проходни, твърди с меки съгласни, дисимилационни промени при гласни и съгласни). Данните на невролингвистиката, обхващащи случаите с инактивация на лявото полукълбо на мозъка (а както е известно фонетично мотивираните названия са функция на дясното полукълбо), при които настъпва размиване на фонемните граници, свидетелстват за това, че *размитостта, дифузността на звуковия облик на образоподрожателната лексема е еволюционно древна особеност* (Воронин 1982: 143). Това също обяснява формалната вариативност на образоподрожателните лексеми и нерегулярните формални съответствия между етимологично свързаните от тях. Те са наследници на етимон, съществувал в различни фонетични варианти.

4. Напълно възможно е също така в различни езици и диалекти образоподрожателни названия, сходни по форма и значение, да имат *независим произход*.

Поради тези трудности нерядко в етимологичните речници названията с образоподрожателен произход се посочват като неясни. Трудно е да бъдат определени етимологичните им гнезда. Трудно е да бъде обяснена словообразователната им структура. В тях се търсят суфикси и префикси, чието значение остава неясно.

Именно такъв е случаят с разглежданите гръцки лексеми *κόκκος* и *κόκκαλος*. Може да бъде доказано обаче, че те са с образоподрожателен произход. Основанията за такова твърдение са формални и семантични. Изразяваните от стгр. *κικκος* значения могат да бъдат изведени от първоначално значение 'малък топчест предмет' (или 'малък незначителен предмет, нещо ненужно' с изразявано пейоративно отношение). Същото важи и за лексемата *κόκκαλος*. Във формално отношение в нея може да бъде открита непълна (пречупена) редупликация. Аналогични формално-семантични отношения са валидни и за други гръцки названия със сходна форма:

стгр. *κοκκίον*, *κοκκαριον* 'хапче' (цит. по Bailly: 1112),

стгр. *κικκάλια* 'малки водни охлювчета' (цит. по Bailly 1984: 1112),

стгр. *κόκκων* 'зърно на нар; плод на имел (с форма на бяло топче)' (цит. по Frisk 1960—1972, I: 895),

стгр. *καυκαλίζ*, *καυκιάλης* 'растение от семейство сенниковцветни (анасон?)' (цит. по Boisacq 1916: 422),

стгр. *κροκος* 'шафран; жълтък на яйце' (цит. по Liddell—Scott),

стгр. *κροκος* 'заваляно топче мъх върху вълнена дреха' (цит. по Liddell—Scott),

стгр. *κρόκη*, *κροκάλη* 'обло гладко камъче край морски бряг или река' (цит. по Voisacq 1916: 519),

гр. диал. *коркάρ* 'арпаджик' (цит. по Соболев 2001: 85),

гр. *кокáρι*, *κουκáρι* 'арпаджик; семе',

гр. *κροκáρι* 'арпаджик; семе' (МЕЕ: 674),

гр. *коркός*, *κροκάδι* 'жълтък на яйце',

гр. *κουκούλι* 'пашкул',

гр. нар. *κόκκολι* 'Agrostemma (къклица)' (МЕЕ: 680) и др.

Значенията на тези лексеми също са изводими от първоначално значение 'малък топчест предмет' (или 'малък незначителен предмет, нещо ненужно' с изразявано пейоративно отношение), а формата им може да бъде получена от редуплициран звуков комплекс, съдържащ ие. *k (или *k') и сричкотворно r (или l) / съчетание на вокал с несричкотворен плавен консонант с последвали дисимилационни промени, в това число и дисимилационно изчезване на плавния консонант:

*kR-kR- / *kVR-kVR- / *kRV-kRV > *kV-kVR- / *kVR-k-
*k'R-k'R- / *k'VR-k'VR- / *k'RV-k'RV > *k'V-k'VR- / *k'VR-k'-

От същите праформи могат да бъдат изведени и редица названия на малки предмети с топчеста форма от други индоевропейски езици (в това число и немалко български). Ето някои от тях:

санскр. *ṣaṅkaraḥ* 'паве, камък' (цит. по Voisacq 1916: 519),

пракр. *kakara* 'камък, камъче',

инд. *kakkōla* 'вид растение с плодове, чиято вътрешна част е мека и ароматна', (Turner 1966: 143,127),

лат. *calcar* 'шпора',

лат. *calculus* 'камъче; камъче за смятане; камъче за гласуване; камъче за игра',

лат. *circulio* 'насекомо, житен вредител',

лат. *circuliunculus* 'буболечка',

лат. *сoс(h)lea* 'малки водни охлювчета; кръгли камъчета' (Дворецкий 1976: 145, 183, 198, 208),

рум. *сосон* 'пашкул',

рум. *сосолоș* 'кълбо, топка, топче, топ; тестена топка; подутина; диал. неоронен царевичен кочан; пържени топчета от мамалига със сирене' (цит. по РБР: 228),

лит. диал. *karkālė* 'въшка',

лит. диал. *karkaliùkas det.* 'пъпка на дърво',

лит. диал. *karkolas* 'топче; кълбо',

лит. диал. *kankegežis* 'шишарка', 'кочан на царевица', 'надбъбречна жлеза',

лит. диал. *kirkužė*, *kurkužė* 'шишарка',

лит. диал. *kurkalas*, *kurkolas*, *kurkulas* 'жабешки хайвер', 'възелче, неравност в преждата', 'топче, парче'

лит. диал. *kryklė* 'бот. дърво, което ражда дребни сини сливи; плод от това дърво' (LKŽ, V: 290, 840, VI: 580, 953, 955, 958—959).

бълг. диал. *каркалѝшка* 'екскремент на овца или коза', 'маслина' (таен говор — Гоцеделчевско), *каркалѝшка* 'екскремент от овца или коза' (Пловдивско), 'топче от хляб' (Банско), *къркалѝшка* 'топче от хляб' (Банско), *кракалѝшка* 'шикалка', 'екскремент от овца или коза' (Ихтиманско), *каркалѝга* 'шишарка' (Велинградско), (БЕР, II: 247—248, 712; III: 203), *къркѝлянка* 'стъклено топче за игра' (Лъки, Гоцеделчевско) (Архив за БДР при БАН),

бълг. диал. *крѝклица* 'гъгрица, буболечка, *Vguchos pisi* (която яде, боб, леща, жито)' (Благоевград), *кърклица* 'въшка' (таен зидарски говор), *кърка* 'въшка' (таен зидарски говор),

бълг. диал. *крѝкушка* 'вид речна риба, подобна на клен, но по-дребна' (Самоков), *къркѝшка* 'вид речна риба, черна мряна, попче, *Gobio fluviatilis*', бълг. диал. *къркуш* 'гулия, земна ябълка' (БЕР, III: 44, 45, 205, 202, 207),

бълг. диал. *какалѝшка* 'царевичен плод без зърна' (Битолско, Софийско Врачанско, Пирдопско), 'царевичен плод със зърна' (Самоков), 'шушулка на бобови растения със зърна или без тях' (Брезнишко), 'сърцевина на изгризана ябълка' (Трънско), 'пипер, *Capsicum annuum*', *какалѝшка* 'царевичен плод без зърна' (Битолско), *какалѝшка* 'царевичен плод без зърна' (Белослатинско), 'шикалка', 'шишарка' (Гюмюрджинско), *кокалѝшка* 'обелен царевичен кочан' (Кюстендилско), *какалѝшка* 'екскремент на овца, коза, заек и др.' (БЕР, II: 150),

бълг. диал. *кукурѝда* 'царевичен кочан' (Гоцеделчевско), *кукурѝди* 'шишарки на вид бор' (Драмско), 'изпражнения' (Странджа), *кокорѝда* 'шишарка' (Гоцеделчевско), бълг. диал. *кукурѝжки* 'шишарки на вид бор' (Гоцеделчевско), 'екскременти на овца, коза и др.' (Гюмюрджинско), бълг. диал. *кукурѝшка* 'охлюв' (Банат) (БЕР, III: 99, 106, 107),

бълг. *шишарка*,

бълг. диал. *шушѝлки* мн. 'царевични кочани със зърна',

бълг. диал. *шѝкѝлкѝ* 'топчести израстъци върху дъбови листа', *шѝкалка* 'топчести израстъци върху дъбови листа; овчи или кози екскременти; борова или елхова шишарка; царевичен кочан', бълг. диал. *шѝкла* 'семе в елхова шишарка' (Стойчев 1965: 305; Стойчев 1970: 219; Младенов 1967:194; Ралев 1977:183),

рус. диал. *шиковка* 'подутина на тялото; буца, неравност на пътя' (цит. по Куркина 1981: 23),

рус. диал. *кракалѝя* 'замръзнали буци прѝст; грапавини на леда', *крѝкалѝцы* 'замръзнали буци прѝст по пътя',

рус. диал. *кря̀калка* 'вид кокиче' (СРНГ, XV: 165, 273, 365),
 рус. диал. *кокòра* 'топче, пръст, сняг', *кокòрка*, *кокòрька* 'древни топче-
 та в млякото, образувани още във вимето на кравата' (СРНГ, XIV: 94, 96—
 98) и др.

Възможността за извеждане на цитираните названия на малки топчести предмети от посочените праформи не ги отнася задължително към едно и също етимологично гнездо. Както беше посочено по-горе (в т. 4), за названията със сходна форма, за които се предполага образоподражателен произход, е напълно възможно някои от тях да имат независим произход. Възможно е и тяхното контаминиране поради семантична дифузност и формално сходство. Всъщност с по-голяма сигурност може да се твърди, че цитираните названия са мотивирани фонетично, и с по-малка — кои от тях имат общ произход.

Като типологически паралел за назоваването на малки предмети с топчеста форма от названия, съдържащи редулицирани звукови комплекси с аналогична формална вариативност, срв. също с:

бълг. диал. *бобòнка*, *бобòлка* 'черничев плод', *брабòнка*, *бърбòнка* 'екскременти на овца или коза', 'черничев плод' (БЕР, I: 59, 33), *брьбонка* 'малко твърдо зърно плод на дърво или храст', 'топчести израстъци, които се образуват по листата на дърветата', 'черничев плод', 'подпухнало ударено място', 'екскременти на зърна като от овца, коза, заек', *брьбойка* 'плод от смрика', (Геров, I: 75—76), *барабòй* 'картофи'; лит. диал. *burbuolė* 'удебелен край на пръчка', 'пъпка на дърво', 'шишарка', 'кочан на царевица', лит. *burbulas* 'мехур', диал. 'топче (глина, сняг)' (LKŽ, I: 1178, 1181) и др.

бълг. диал. *грагор* 'камениста и пясъчлива нива, чакъл' (Геров, I: 243), рум. *gogloi* 'малък топчест предмет', стгр. *γερύριμος* 'капнал плод (черница, маслина, фурма)', *γάγγλιον* 'тумор под кожата; сливица', *γόγγρος* 'израстък на дърво', *γογγρώνη* 'зоб' (цит. по Voisacq 1916: 138, 145, 153), лит. диал. *gurgolas*, *gargalas*, *gurga* 'възел в прежда или удебелено място', *gurgutis* 'шишарка' (LKŽ, III: 126, 744—745, 748) и др.

лит. *pūpuras* 'пъпка на растение', диал. 'удебелено място в прежда' (LKŽ, X: 910), бълг. диал. *пèнпур* 'мехур' (цит. по БЕР, V: 155) и др.

(Повече такива примери и по-подробно изложение на хипотезата относно оноματοпоетичния произход на редица названия на малки топчести предмети виж в Колева-Златева 1998а.)

Регистрираният формално-семантичен паралелизъм при наличието на формална вариативност всъщност доказва оноματοпоетичния произход на гръцките названия *κόκκος* и *κόκκαλος*. Самият факт, че стгр. *κόκκαλος* като название за 'шишарка' има такива типологически

паралели сред други езици като лит. *kankorežis*, *kirkužė*, *kurkužė*, *birbuolė*, *gurgutis*, бълг. *шишарка*, *шикълкъ*, *каркалѐга*, *какаляшка*, *кокорàда* (все названия с редупликация!), с голяма сила подкрепя хипотезата за неговия оноματοпоетичен произход.

Трудно е да се каже обаче дали стгр. *κόκκος* и *κόκκαλος* са етимологично свързани, защото е напълно възможен и независимият им произход. Ако между тях съществува етимологична връзка, то като изходна следва да се приеме формата *κόκκαλος*, от която *κόκκος* би могла да бъде получена чрез редеривация. Сред цитираните по-горе названия аналогични формални отношения се наблюдават между бълг. диал. *кърклица* и *кърка* 'въшка', стгр. *κροκάλη* и *κρόκη* 'обло гладко камъче край морски бряг или река', лит. *gurgolas* и *gurga* 'възел в прежда или удебелено място'. Завършекът на формата с пълна редупликация по всяка вероятност е осмислен като наставка. По принцип осмислянето като наставка на дадена често повтаряща се в различни звуко-символични по произход лексеми част от основата е напълно възможно. И тъй като един от начините за образуване на названия на малки предмети е чрез фонетична мотивация при прилагане на редупликацията като словообразователен начин, завършекът на формите с пълна редупликация, съдържащ плавния консонант *l*, може да бъде осмислен като деминутивна наставка. По всяка вероятност такъв именно е произходът на индоевропейските деминутивни наставки с детерминатив *l*.

Що се отнася до семантичния развой от 'зърно, семе' до 'кост' на гр. *κόκκαλος* (*κόκκαλο(v)*), то той е възможен единствено през междини звена 'зар, ашик, игрална кост' и 'кокалче на глезена; на пръст на ръката'. Такъв семантичен развой е характерен за немското соматично название *Knocken* 'кост', което е етимологично свързано с англ. диал. *knuckles pl.* 'игра на топчета' (цит. по Wright 1961, III: 486), англ. *knuckle* 'кокалче на пръст на ръката', *pl.* 'ашици'. Това название също е образувано чрез редупликация и по всяка вероятност първоначално е означавало 'малък топчест предмет'. В подкрепа на такава хипотеза свидетелства например старонорвежкото название *knukill* 'възелче' (цит. по Webster's, II: 1253), с което е възможна етимологична връзка. Трудно е да се определи дали тези германски названия се отнасят към етимологичното гнездо на разглежданите гръцки, защото, както беше отбелязано, фонетично мотивирани названия със сходна форма и значения могат да имат независим произход. Семантичен развой от най-общо значение 'малък топчест предмет' през 'ашик, игрална кост' до 'кокалче на глезена; на пръст на ръката' е характерен и за стгр.

αστράγαλος 'раст. *Orobus niger* (от сем. бобови)', 'ашик', 'малка кост' (цит. по Chantraine 1968—1980: I: 129); лит. *kulkšnis* 'ашик; кокалче на глезен', което е етимологично свързано с лит. *kulkšnė* '*Astragalus* (растение от сем. бобови)'. По всяка вероятност тези литовски лексеми са наследници на етимона, наследен и от бълг. диал. *кълка*, което като соматично название е претърпяло метонимичен семантичен развой: 'глезен' → 'част от крака над глезенната става' → 'задколянна част на крака' (срв. със значението на стб. *клька* 'задколянна част на крака') → 'бедро' (по-подробно изложена хипотезата вж. в Колева-Златева 1998б).

В гръцки значения 'зар, ашик, игрална кост' и 'кокалче на глезена; на пръст на ръката', които са необходими свързващи звена в семантичния развой 'малък топчест предмет' → 'кост', не се изразяват от лексемата *κόκκαλος* (*κόκκαλο(v)*). В съвременните гръцки говори формата *κόκκαλος* е регистрирана със значения 'кост' и 'хълбок', а производни от деминутивната форма *κοκκάλιον* са *κοκκόλι* 'семка, костилка на плод', *κακκάλι* 'орех; лешник', 'бадем', *κάκκαλο(v)* 'testis' (Andriotis 1974: 322).

В българските говори обаче всички звена на семантичния развой 'малък топчест предмет' → 'зар, ашик, игрална кост' → 'кокалче на глезена; на пръст на ръката' → 'кост' на лексемата *кокал* са представени. От значение 'малък топчест предмет' (или 'малък незначителен предмет, нещо ненужно' с изразявано пейоративно отношение) са развити значенията на редица диалектни названия на растения с плодове с топчеста форма: *змиини кокале* мн. ч. 'бурен в житни и други растения с плодове, които имат кафяв цвят и са малко по-дребни от граха', *мазно кокалче* 'раст. лютиче; жълтурче; блатниче' (цит. по БЕР, II: 531). Като название на дребни топчести неща е употребена формата за мн. ч. *кокалчета* в цитирания в РБЕ пример: *Димитри Зулов мълчаливо тракаше жълтите кокалчета на броницата* (РБЕ, VII: 597). Явно в случая думата *кокалчета* е употребена относно кехлибарени топчета, от които са били правени брониците. Поради преосмисляне в цитирания речник нейното значение неточно се тълкува като „Дребна направа (зърна на броница, детайли на чадър и др.), *изработена от кост* (курсивът мой — Ж. К.)“. От първоначално значение 'малък топчест предмет' могат да бъдат изведени и значенията на бълг. диал. *кòкъл* / *кòкал* 'костилка на плод' (Геров, II: 386; Стойчев 1970: 179), *кòкъл* 'копче' (Бояджиев 1971: 46). Те не съдържат деминутивна наставка, така че като названия на малки предмети не биха могли да бъдат извеждани от соматичното значение на лексемата *кокал*, защото то е по-скоро 'голяма кост', а не 'кост', както е тълкувано в РБЕ (РБЕ, VII: 594—595).

От първоначално значение 'малък незначителен предмет, нещо ненужно' (с изразявано пейоративно отношение) може да бъде изведено значението и на бълг. диал. *кокълци*, мн. ч. 'най-твърдите и едри остатъци от класове и стъбла на овършани снопи в хармана' (цит. по БЕР, II: 531).

Значенията 'зар, ашик, игрална кост' и 'кокалче на глезена; на пръст на ръката' се изразяват от бълг. диал. *кòкалче/кòкалчета* (цит. по БЕР, II: 531). Именно те са междинното звено на семантичния развой от 'малък топчест предмет' до 'кост'. Вероятно това, че именно деминутивната форма на разглежданата лексема се е специализирала в изразяването на значенията 'зар, ашик, игрална кост' и 'кокалче на глезен, на пръст на ръка', е станало предпоставка за свързването на основната форма *кокал* със семантичния компонент 'голям' и така за разлика от соматичното название *кост*, което не изразява този семантичен компонент, *кокал* се използва за означаване на 'голяма кост' (или 'не малка кост').

Ето защо е възможно соматичното значение на гр. *κόκκαλο*(ν) 'кост' да е заимствано от български, където всички звена на семантичния развой от 'малък топчест предмет' до 'кост' на лексемата *кокал* са представени. Такава хипотеза се подкрепя и от новогръцката лексема *κοκκάλα* 'голяма кост', съвпадаща в известна степен (все пак ударението е различно) с членуваната българска форма *кòкала*, която при заимстване в гръцки може да бъде осмислена като основна. Ето как изглежда в обобщен вид картината на предположения семантичен развой:

'малък топчест предмет' / ('растение с плодове с топчеста форма; семе на растение' и др.)	'зар, ашик, игрална кост'	> 'кокалче на глезена, на пръст на ръката'	> 'кост'
стнорв. <i>knykill</i> 'възелче'	англ. <i>knuckles pl.</i> 'игра на топчета'	англ. <i>knuckle</i> 'кокалче на пръст, израстък'	нем. <i>Knocken</i> 'кост'
стгр. <i>αστράγαλος</i> 'раст. <i>Orob. niger</i> (от сем. бобови)'	стгр. <i>αστράγαλος</i> 'ашик'	нгр. <i>αστράγαλος</i> 'глезен'	
лит. <i>kulkšnė</i> 'Astragalus (растение от сем. бобови)'	лит. <i>kulkšnis</i> 'ашик'	лит. <i>kulkšnis</i> 'кокалче на глезен'	

стгр. κόκκαλος 'семка на шишарка; шишарка'	—	—	κόκκαλο(v) 'кост; костилка'
гр. диал. коккóλι 'семка, костилка на плод', κακκάλ' 'орех; лешник', 'бадем', κάκκαλο(v) 'testis'			κοκκάλα 'голяма кост'
бълг. диал. кòкъл 'костилка', змиини кокале 'бурен в житни растения', мазно кокалче 'раст. лютиче; жълтурче', кокалче 'нещо дребно'	кокалче 'ашик'	кокалче 'кокалче на глезен; става на пръст на ръката'	кокал 'голяма кост'

Освен това има основания да се твърди, че с етимологичното гнездо на гр. κόκκαλο(v)/κόκκαλος и бълг. кокал са се слели и други етимологични гнезда на фонетично мотивирани думи. Например гръцкият глагол *κοκκαλιάζω* 'вцепенявам се; губя ума и дума', както и бълг. диал. *кòкалив* 'твърд', сравнението *като кокал* 'много твърд' (цит. по РБЕ, VII: 595), бълг. диал. *кокал* 'за студени ръце, крака и др.' (например *Ръцете му — кокал* (Драка, Бургаско)), е възможно да са производни от разглежданите соматични названия. Това обаче не е сигурно. В руски, в речника на Дал, е регистриран глаголът *коковеть* 'твърдявам се, мръзна' (с илюстративен материал: *Земля в одну ночь закоковела. Такой мороз, что коковка коковее, нос мерзнет. Руки коковеют*) и съществителното *коковень* с вариант *кок-коковень*, означаващо 'студ, при който всичко се вцепенява, замръзва' (Даль, II: 134). Те не могат да бъдат образувани от соматично название за 'кост', което да е от етимологичното гнездо на гр. κόκκαλο(v)/κόκκαλος и бълг. кокал, защото в руски такова название не е регистрирано. Следователно техният произход е друг. Сравнението с индийските названия: санскр. *kaṅkaṅ* 'твърд' (цит. по Ernout—Meillet: 91), палийски *kakkhala* — 'твърд', ашкянски *kaḱeḱa* — 'твърд' (цит. по Turner 1966: 127—128); гр. *μόρφορος* 'страх', бълг. диал. *дзедзекам*, *зинзикам*, *дзиндирикам* 'треперя от студ', *дзедзер* 'уплаха, тракане със зъби' показва, че за названията със значения 'твърд', 'студ', 'страх' — значения, свързани на основата на когнитивната метафора (СТРАХЪТ Е СТУД; СТУДЪТ Е ТВЪРДИНА, т. е. за страха се говори като за студ, за студа — като за твърдина), е характерна редупликацията като словообразователен начин. Следователно това са фонетично мотивирани названия. Ето защо е възможно и гръцкото название *κοκκαλιάζω* 'вцепенявам се; губя ума и дума', бълг. диал. *кòкалив* 'твърд', *кокал* 'за студени ръце, крака и др.'

като фонетично мотивирани названия да не са производни от съзвучните соматични названия: гр. *кóккало(v)*, бълг. *кокал*, а да имат независим произход.

И така, това, което може с по-голяма сигурност да се твърди относно произхода на етимона на гр. *кóккаλος* (*кóккало(v)*), бълг. *кокал*, е това, че той е възникнал като образоподражателно название с първоначално значение 'малък топчест предмет' (или 'малък незначителен предмет, нещо ненужно' с изразявано пейоративно отношение). Образуван е чрез редупликация. Семантичният развой от 'малък топчест предмет' до 'кост' има необходими свързващи звена 'зар, ашик, игрална кост' и 'кост на глезена; на пръст на ръката'.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Абаев 1958: В. И. Абаев. Историко-этимологический словарь осетинского языка. I. Москва — Ленинград, 1958.
- БЕР: Български етимологичен речник. София, 1971—
- Бешевлиев 1939: В. Бешевлиев. Историческа граматика на гръцкия език. София, 1939.
- Воронин 1982: Н. В. Воронин. Основы фоносемантики. Ленинград, 1982.
- Героу: Н. Героу. Речник на българския език. София 1975—1978.
- Даль: Вл. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, 1989.
- Дворецкий 1976: И. Х. Дворецкий. Латинско-русский словарь. Москва, 1976.
- Журавлев 1974: А. П. Журавлев. Фонетическое значение. Ленинград, 1974.
- Колева-Златева 1998а: Ж. Колева-Златева. Български названия със звуко-символичен произход // Проглас, 1998, № 2, с. 92—109.
- Колева-Златева 1998б: Към етимологията на бълг. диал. *кълка* // Славистични проучвания. Велико Търново, 1998, с. 45—56.
- Куркина 1981: Л. В. Куркина. Праславянские лексические диалектизмы южнославянских языков // Этимология 1979. Москва, 1981.
- Мейе 1938: А. Мейе. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Москва — Ленинград, 1938.
- Младенов 1967: М. Младенов. Лексиката на ихтиманския говор // Българска диалектология, т. III, София, 1967.
- Ралев 1977: Л. Ралев. Говорът на с. Войнягово, Карловско // Българска диалектология (Проучвания и материали), т. VIII, София, 1977.
- РБЕ: Речник на българския език. София, 1977—
- РБР: И. Пенаков, Ж. Райнов, Т. Паунчев. Румънско-български речник. Ред. С. Романски, Ст. Илчев. София, 1962.

- Соболев 2001:** А. Н. Соболев. Балканская лексика в ареальном и ареально-типологическом освещении // Вопросы языкознания, 2001, № 2.
- СРНГ:** Словарь русских народных говоров. Глав. ред. В. П. Филин. Ленинград, 1965 и сл.
- Фасмер 1986–1987:** М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка. Москва, 1986–1987.
- Andriotis 1974:** N. Andriotis. Lexicon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Wien, 1974.
- Bailly 1894:** M. A. Bailly. Dictionnaire grec—français. Paris, 1894
- Boisacq 1916.** É. Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes. Heidelberg—Paris.
- Chantraine 1968–1980:** P. Chantraine. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. J. I—IV. Paris: Klincksieck.
- Ernout—Meillet:** A. Ernout, A. Meillet. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Paris, 1951.
- Frisk 1960–1972:** H. Frisk. Griechisches etymologisches Wörterbuch. Bde. I—III. Heidelberg: Winter.
- Lakoff, Johnson 1980:** G. Lakoff, M. Johnson. Metaphors We Live By. Chicago, London, 1980.
- Liddel—Scott:** Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon — Online. Available: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/resolveform>.
- LKŽ** — Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, t. I — 1968, t. II — 1969, t. III — 1956.
- Turner 1966:** R. L. Turner. A Comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages. London, New York, Toronto, 1966.
- Webster's:** Webster's Third New International Dictionary of the English Language. Unabridged and Seven Languages Dictionary. USA, 1981.
- Wright 1961:** The English dialect dictionary. Ed. by J. Wright. I—VI. Oxford university press, 1961.
- МΕΕ:** Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαιδεία. 14. Αθηναι, 1930.